

Asia: Lausuntopyyntö sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain kehittämistarpeiden arviomuistiosta**Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/27681/2025**

Invalidiliitto kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä lausuntopyynnöstä. Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen järjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on noin 23 000 henkilöjäsentä ja 138 jäsenyhdistystä.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 5 (Valvontalain 1 luku Yleiset säännökset)*Työnantajamallilla järjestettävä henkilökohtainen apu*

Invalidiliitto kannattaa voimassa olevaa valvontalain soveltamisalarajauksen säilyttämistä sellaisena, kuin se on tällä hetkellä vammaispalvelulain perusteella järjestettävässä henkilökohtaisen avun työnantajamallissa. Henkilökohtaisen avun työnantajat eivät ole elinkeinonharjoittajia. Yksityinen työnantaja tuottaa avun palvelun itselleen ja palvelun saajana tai asiakkaina ei ole ulkopuolisia henkilöitä tai tahoja. Valtaosassa kyse on työsuhteisesta kotitaloustyöhön rinnasteisesta työstä, jossa työllistetään yksi työntekijä. Keskeinen tunnusmerkki työsuhteissa on myös se, ettei henkilökohtaisilla avustajilla ole minkäänlaisia ammattipätevyysvaatimuksia. Tavoitteena oli lisäksi keventää rekisteröintimenettelyä niiden palveluntuottajien osalta, joiden toiminnan arvioidaan sisältävän vähän riskejä. Valvonnan uudistuksella oli tavoitteena lisätä valvonnan ennakoivuutta, riskiperusteisuutta, vuorovaikutteisuutta ja yhdenvertaisuutta. Valvonta on monipuolista ja perustuu riskiperusteiseen tason ja kohteiden valintaan.

Henkilökohtaisen avun työnantajamalli on osa henkilökohtaisen avun palvelumallia, jonka toimeenpano kuuluu vammaispalvelulain perusteella hyvinvointialueen järjestämisvastuulle. Palvelumalli on poikkeuksellinen ja järjestelmä perustuu sille, että yksittäinen vammaisen henkilö, joka täyttää vammaispalvelulain saamisedellytykset vastaa itse tai tuetusti omasta henkilökohtaisesta avusta. Päätöstä tehtäessä hyvinvointialueen on varmistettava, vammaisen henkilön kyky ja halu toimia työnantajana. Hyvinvointialueelle kuuluu työnantajuudesta välittömästi syntyvien taloudellisten kulujen korvaaminen, minkä lisäksi hyvinvointialueen on palvelua järjestettäessä varmistettava ja vastattava siitä, että palvelu vastaa vammaisen henkilön yksilöllisiä tarpeita.

Näin ollen, vaikka yksityishenkilö vastaa palvelun käytännön toteutuksesta itselleen, jää hyvinvointialueelle järjestämisvastuuseen kuuluva valvonta siitä, että vammaisen henkilön palvelut ovat muun muassa sisällöltään, laadultaan ja tuottamistavaltaan vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

Voimassa olevan valvontalain perusteella Lupa- ja valvontavirasto valvoo lähinnä vammaispalvelulain 11 §:ssä tarkoitetun henkilökohtaisen avun työnantajamallin mukaan toimivan henkilön toimintaa tämän lain 28 §:n velvoitteiden täyttämiseksi.

Valvontalain 28 §:n 1 momentin perusteella vammaispalvelulain 11 §:ssä tarkoitetulla henkilökohtaisen avun työnantajamallin mukaan toimivalla henkilöllä on oikeus pyytää työhön otettavalta henkilöltä nähtäväksi rikosrekisterilain 6 §:n 4 momentissa tarkoitettu rikosrekisteriote, kun henkilö ensi kerran otetaan tai nimitetään sellaiseen työ- tai virkasuhteeseen, joka kestää yhden vuoden aikana yhteensä vähintään kolme

kuukautta ja johon pysyväisluontoisesti ja olennaisesti kuuluu ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista annetun lain (980/2012) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitettujen iäkkäiden henkilöiden tai vammaispalvelulain 2 §:n 1 momentissa tarkoitettujen vammaisten henkilöiden avustamista, tukemista, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa iäkkään tai vammaisen henkilön kanssa. Sama koskee annettaessa henkilölle näitä tehtäviä ensi kerran. Lisäksi 28 §:n 2 momentin perusteella vammaispalvelulain 11 §:ssä tarkoitetulla henkilökohtaisen avun työnantajamallin mukaan toimivalla henkilöllä on oikeus pyytää rikosrekisteriote nähtäväksi ennen henkilön työhön ottamista enintään kolme kuukautta kestävässä tehtävässä. Kyseessä ei kuitenkaan ole yksityisen työnantajan näkökulmasta lakiin liittyvä velvollisuus vaan oikeus, jonka harkinta jää itse työnantajalle.

Sote -valvontalain 39 §:ssä säädetään toimenpiteistä, joihin valvontaviranomainen voi ryhtyä silloin, kun sosiaali- tai terveydenhuollon järjestämisessä tai tuottamisessa havaitaan asiakas- tai potilasturvallisuutta vaarantavia puutteita tai muita epäkohtia taikka toiminta on muutoin lainvastaista. Henkilökohtaisen avun työnantajamallissa on kyse yksityishenkilön vastuulla tapahtuvasta työsuhteesta, jossa työn kohteena on välittömästi itse työnantaja ja hänen henkilökohtainen avustamisensa. Näin ollen rakennelma poikkeaa olennaisin osin sosiaali- ja terveydenhuollon elinkeinotoiminnassa toteutettavasta palvelutuotannosta ulkopuolisille tahoille. Palvelu ja sen tuotanto poikkeavat logiikaltaan täysin toisistaan ja ovat vastakkaiset. Näin esimerkiksi siltä osin, ettei henkilökohtaisen avun työnantajamallissa voi syntyä ulkopuolisille kohdentuvaa asiakas- tai potilasturvallisuutta vaarantavia puutteita tai muita epäkohtia.

Sote -valvontalain tarkoituksena on varmistaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilasturvallisuus ja laadultaan hyvät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä edistää valtion, hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin, HUS-yhtymän, Kansaneläkelaitoksen, palveluntuottajan ja viranomaisen välistä yhteistyötä sekä valvoa palveluiden tuotantoa pääasiallisesti elinkeinotoiminnan harjoittamisen yhteydessä. Lain tarkoituksena ei ole korvata työturvallisuuden valvontaan liittyviä säännöksiä tai valvontaviranomaisten toimivaltaa, joka koskee henkilökohtaisen avun työnantajamallia.

Arviomuistiossa nostetaan esiin lausuntopalautteista tullut esitys sisällyttää vammaispalvelulain henkilökohtaisen avun työnantajamallilla tuotettu palvelu kokonaisuudessaan sote -valvontalain piiriin. Invalidiliitto vastustaa tätä esitystä, koska henkilökohtaisen avustajan työnantajana toimiva vammaisen henkilö ei ole palvelun järjestäjä eikä yksityinen palveluntuottaja tai elinkeinotoiminnan harjoittaja, joille sote -valvontalaki osoittaa rekisteröintivelvollisuuden. Kuten arviomuistiosta käy ilmi, henkilökohtaisen avun työnantajamalliin sovelletaan mm. vuosilomalakia, työaikalakia, työterveyshuoltolakia, työturvallisuuslakia, työtapaturma- ja ammattitautilakia, yhdenvertaisuuslakia, tasa-arvolakia sekä vahingonkorvauslain erinäisiä säännöksiä.

Invalidiliitto katsoo, että työnantajamalli mahdollistaa parhaiten vammaisen ihmisen itsenäisen elämän ja osallisuuden eri henkilökohtaisen avun järjestämistavoista, mutta on myös kaikista niistä vaativin palvelun järjestämistapa vammaiselle henkilölle itselleen. Siten sote -valvontalain ulottaminen kokonaisuudessaan työnantajamallilla järjestettävään henkilökohtaiseen apuun olisi vammaiselle työnantajalle kohtuuton uusi

rasite muiden edellä mainittujen lakisääteisten velvoitteiden lisäksi. Arviomuistiossa todetaankin, että rekisteröintimenettely on osoittautunut arvioitua raskaammaksi sekä palveluntuottajille että viranomaisille.

Henkilökohtaisen avun toteuttaminen palvelusetelillä

Vammaispalvelulain 10 §:n mukaan hyvinvointialueen on toteutettava henkilökohtaista apua vähintään yhdellä hyvinvointialueesta annetun lain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tuottamistavoista, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetussa laissa (569/2009) tarkoitetulla palvelusetelillä ja vammaispalvelulain 11 §:ssä tarkoitetulla työnantajamallilla. Hyvinvointialueen on määriteltävä palvelusetelin arvo siten, että vammaisen henkilön on mahdollista hankkia palvelusetelillä hänelle myönnetty henkilökohtainen apu.

Invalidiliitto ei kannata ministeriölle tullutta kansalaispalautetta, jossa on ehdotettu, että henkilökohtaisena avustajana toimiminen hyvinvointialueen palvelusetelimallissa olisi mahdollista ilman rekisteröintiä. Henkilökohtaisen avun palvelusetelimallin tuottajina toimivat ovat elinkeinonharjoittajia, jotka tuottavat henkilökohtaisen avun palveluita ulkopuolisille tahoille, eli vammaisille henkilöille, joille hyvinvointialue on myöntänyt palvelusetelin palvelunjärjestämistä varten. On oletettavaa myös, että asiakkaina ovat valtaosin ne henkilökohtaisen avun tarvitsijat, jotka eivät kykene tai halua itse toimia henkilökohtaisen avustajan työnantajana. Lisäksi on oletettavaa, että näistä asiakkaista suuri osa tarvitsee myös tukea osana henkilökohtaista apua. Invalidiliitto katsoo, että nämä palvelun sisältöön ja luonteeseen liittyvät seikat altistavat vammaisen ihmisen erityyppisille laiminlyönneille ja asiakasturvallisuutta vaarantaville tilanteille, jossa tarvitaan ulkopuolisen viranomaisen ennakkollista ja jälkikäteistä valvontaa ja siihen liittyviä mekanismeja.

Omaishoito ja toimeksiantosopimussuhteinen perhehoito

Valvontalain 2 §:n 3 momentin mukaan lakia ei sovelleta omaishoidon tuesta annetussa laissa tarkoitettuun omaishoitoon eikä perhehoitolain mukaiseen toimeksiantosopimuksella tarkoitettuun perhehoitoon. Säännöksen perustelujen mukaan lain soveltamisalan ulkopuolelle jäisi omaishoidon sekä perhehoidon toteuttaminen, joita kumpaakin toteutetaan kunnan ja hoitajan välisen toimeksiantosopimuksen perusteella.

Sekä omaishoidontuen, että perhehoidon myöntäminen edellyttävät hyvinvointialueen sosiaalihuollon ammattilaisten suorittamaa arviointia, joissa arvioidaan sekä omaishoitajien, perhehoitajien että tilojen sopivuus ko. toimintaan. Omaishoitolain 11 §:n ja Perhehoitolain 22 §:n mukaan hyvinvointialueen kuuluu valvoa toimeksiantosopimuksella sopimaansa omaishoitoa ja perhehoitoa. Näin ollen Invalidiliitto ei näe tarpeelliseksi lisätä lakiin uusia näitä koskevia valvonnallisia velvoitteita.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 8 (Valvontalain 4 luku Omavalvonta)

Rikostaustan selvittäminen

Arviomuistion mukaan rikostaustan selvittämisessä on palautteiden mukaan havaittu haasteena lainsäädännön aukollisuus ja vammaisten henkilöiden haavoittuva asema. Vaikka työnantajamallilla toimivalla vammaisella henkilöllä on valvontalain 28 §:n mukaisesti oikeus tarkistaa työhön otettavalta henkilöltä rikosrekisteriote, niin vastaavasti tämä rikosrekisteriotteen tarkastusoikeus ei koske henkilöstövuokrausyrityksiä, palvelusetelituottajia, ostopalvelutuottajia. Invalidiliitto

kannattaa arviomuistion arviota siitä, että lainsäädännön jatkovalmistelussa tulisi arvioida tarvetta ja mahdollisuutta laajentaa rikostaustan selvittämismahdollisuutta myös muiden kuin palveluntuottajaan työ- ja virkasuhteessa olevien henkilöiden osalta. Tämä edistää yhdenvertaisuutta henkilökohtaisen avun työantajamallin ja muiden henkilökohtaisen avun järjestämistapamallien välillä.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 10 (Valvontalain 7 luku Erinäiset säännökset)

Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen asema ja rahoitus

Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus vastaa merkittäväällä tavalla valtakunnallisesta asiakas- ja potilasturvallisuusstrategian valmistelusta ja toimeenpanosuunnitelman toimeenpanon koordinoinnista, tuesta ja seurannasta sekä arvioinnista. Lisäksi keskuksella on muita hyvinvointialueiden rajat ylittäviä tehtäviä, kuten asiakas- ja potilasturvallisuuden osaamisen vahvistaminen sekä haitta- ja vaaratapahtumailmoitusmenettelyjen koordinointi. Invalidiliitto kannattaa lämpimästi arviomuistion ehdotusta siitä, että sote –valvontalaissa tulisi jatkossa säätää Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen asemasta, tehtävistä ja rahoituksesta ottaen huomioon niiden kriittinen merkitys asiakas- ja potilasturvallisuuden kehittämiseksi.

Valmius ja varautuminen

Invalidiliitto pitää tärkeänä, että valmiutta ja varautumista koskevaa sääntelyä, sekä sen valvontaa täsmennetään. Varautumisessa on huomioitava erityisesti paljon tukitoimia tai palveluita tarvitsevien vammaisten henkilöiden välttämättömien palvelujen, avun ja tuen jatkuvuus häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Invalidiliitto korostaa erityisesti yksilöllisen varautumissuunnitelman merkitystä vammaispalveluissa. Kyse on tärkeästä työkalusta, jonka avulla voidaan ennakolta tunnistaa asiakkaan yksilölliset avun, tuen, palvelujen, apuvälineiden, lääkityksen, viestinnän ja liikkumisen tarpeet myös häiriötilanteissa. Invalidiliiton näkemyksen mukaan tämä työkalu tunnetaan sosiaalityössä edelleen huonosti, eikä myöskään asiakkaille osata riittävästi kertoa siitä.

Jatkovalmistelussa ja ohjauksessa tulisi siksi vahvistaa sitä, että yksilöllinen varautumissuunnitelma otetaan vammaispalveluissa tosiasiallisesti käyttöön osana varautumista, ja että hyvinvointialueilla on selkeät toimintatavat sen laatimiseen, päivittämiseen ja toimeenpanoon. Pelkkä yleinen varautumisvelvoite ei riitä, jos asiakkaan yksilöllinen tilanne jää tunnistamatta.

Helsingissä 16.4.2026

Invalidiliitto ry Helsingissä 16.4.2026

Janne Juvakka
toimitusjohtaja

Laura Andersson
johtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, juristi, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi

